

ICEG EURÓPAI KÖZPONT- VILÁGGAZDASÁG

Konvergencia a csatlakozó államokban

2003/1 JELENTÉS

BUDAPEST 2003 JÚNIUS 16

BEVEZETÉS

Az ICEG Európai Központ és a Világgazdaság elkészítette a tavaly decemberi első konvergencia-indexet követően a végleges 2002-es és a 2003-as várakozások alapján a csatlakozó államokra vonatkozó második konvergencia-indexét. A rövid elemzés keretén belül a nominális és reálkonvergencia állását mutatjuk be a 8 csatlakozó közép-európai és balti állam példáján.

A Világgazdaság és az ICEG által kidolgozott index tíz olyan makrogazdasági mutató összevonásából készült, melyek kifejezik az Európai Unió és a csatlakozni kívánó országok közötti különbségek néhány fontos dimenzióját. Ezek a mutatók: infláció, költségvetési hiány, államadósság, a folyó fizetési mérleg hiánya, a mezőgazdaság súlya, a gazdasági növekedés, az üzleti élet jogi környezete (az EBRD-től átvett komplex mutató), a bér- és árszínvonal, valamint az egy főre jutó GDP. A 0-tól 10-ig terjedő skálán 10-es osztályzatot egy olyan gazdaság érne el, amelyik éppen teljesíti a maastrichti kritériumokat (vagy jobb annál), és egyéb mutatóiban az uniós átlagnak megfelelő értékekkel bír (és kétszer olyan gyorsan növekedik). A súlyozáskor nagyobb szerepet adtunk az úgynevezett stock változóknak (ár- és bérszínvonal, egy főre jutó GDP), míg a hektikusabban ingadozó, úgynevezett flow-mutatók (infláció, költségvetési egyenleg stb.) relatíve kevesebbet nyomnak a latban. Így az indexben egyszerre szerepelnek olyan mutatók, melyek azt vizsgálják: a maastrichti kritériumoknak megfelel-e az ország; reálfejlettségben hol tartanak a gazdaságok; hol áll a nominális konvergencia; mennyire tekinthető egyensúlyi pályának a jelenlegi trend.

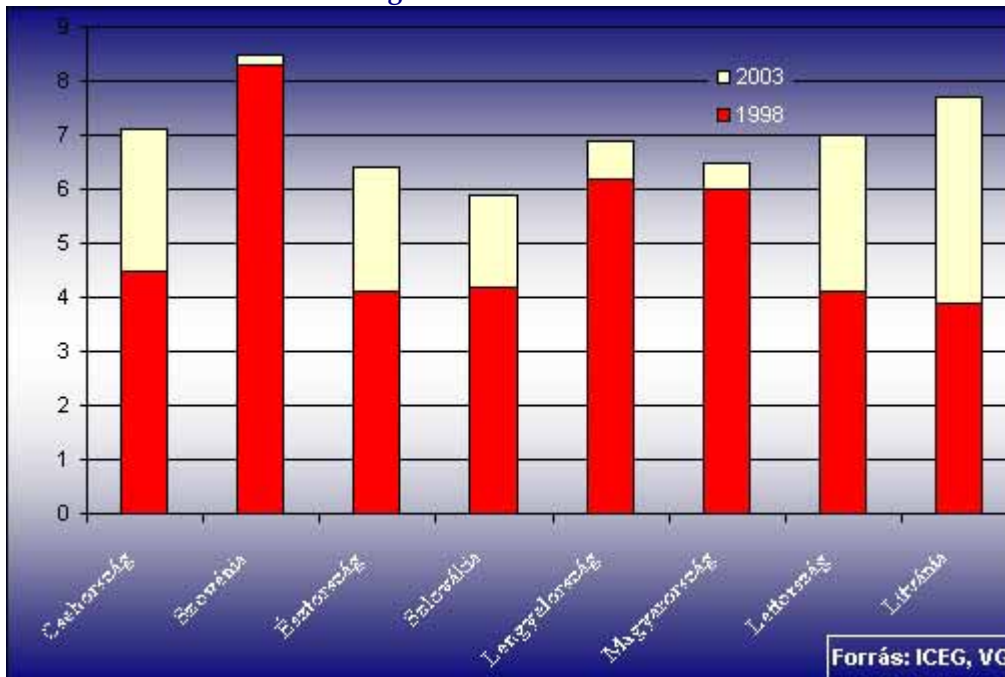
I. A KONVERGENCIA FOLYAMAT ÉS A CSATLAKOZÓ ÁLLAMOK HELYZETE

A csatlakozó államok rangsorában 2003-ban a tavaly megfigyelt sorrend várható kisebb átrendeződésekkel. Az idén mindegyik ország kissé előrehalad a konvergenciafolyamatokban, bár Észtország és Litvánia esetében (a gazdasági lassulás miatt) az aggregált indexben enyhe csökkenés mutatható ki. A rangsort változatlanul Szlovénia vezeti, köszönhetően a térségben kiugróan magas reálgazdasági fejlettségének, valamint az inflációt leszámítva évek óta stabil makrogazdasági környezetének.

Szlovéniát – talán némi meglepetésre – Litvánia követi, ahol példás egyensúlyi körülmények között gyors konvergencia-folyamat zajlik, amely indexünkben ellensúlyozza a bérfelzárkózásban felmutatott gyenge teljesítményt. A harmadik helyezett Csehország, amely elsősorban gazdasági fejlettségével előzi meg a többi csatlakozó országot, melyre ráerősít az idén várhatóan tovább gyorsuló GDP-növekedés. Mindkét gazdaság indexe jelentősen javulhat 2003-ban köszönhetően a makrogazdasági mutatókban, elsősorban az államháztartási és folyó fizetési mérleg egyenlegben elért javulásnak. Lettország és Lengyelország szinte hajszálpontosan ugyanakkora eredménnyel a középmezőny elején található. A lett gazdaság a balti országokra jellemző jó belső egyensúlyi viszonyokkal bír, a folyó fizetési mérleg hiánya azonban magas, a figyelembe vett mutatókban kiegyensúlyozott képet mutató Lengyelország gyenge pontjának pedig a költségvetési egyensúly tekinthető.

Magyarország csupán a hatodik helyen szerepel, ami talán a köztudatban élő kép alapján még nagyobb meglepetés, mint Litvánia dobogós helyezése. Az ellentmondásos kép elsősorban a külső és belső egyensúlyi viszonyok romlásával magyarázható: az idején várható mérséklődés ellenére továbbra is magas a költségvetési és a folyó hiány, amit indexünkben nem képes ellensúlyozni az ár- és bérfelzárkózásban mutatott jó teljesítmény.

Grafikon 1. A konvergencia-index alakulása a csatlakozó államokban

Magyarország esetében tehát a konvergencia-index elsősorban a reálkonvergencia területén bekövetkezett javulás miatt emelkedik 2002-2003-ban, köszönhetően elsősorban a jövedelem és bérkonvergenciában bekövetkezett előrehaladásnak. Ugyanakkor ennek az ára a makrogazdasági stabilitás romlása, ami miatt kedvezőtlenebb besorolást kapunk az index segítségével, mint Csehország vagy Lengyelország.

II. A NOMINÁLIS KONVERGENCIA

A nominális konvergencia kritikus területei az infláció és az államháztartási egyensúly alakulása: ezek teljesülésének mértéke döntően meghatározza az adósságkritérium, az árfolyam-stabilitás és a hosszú lejáratú adósságon fennálló kamatszínvonal alakulását.

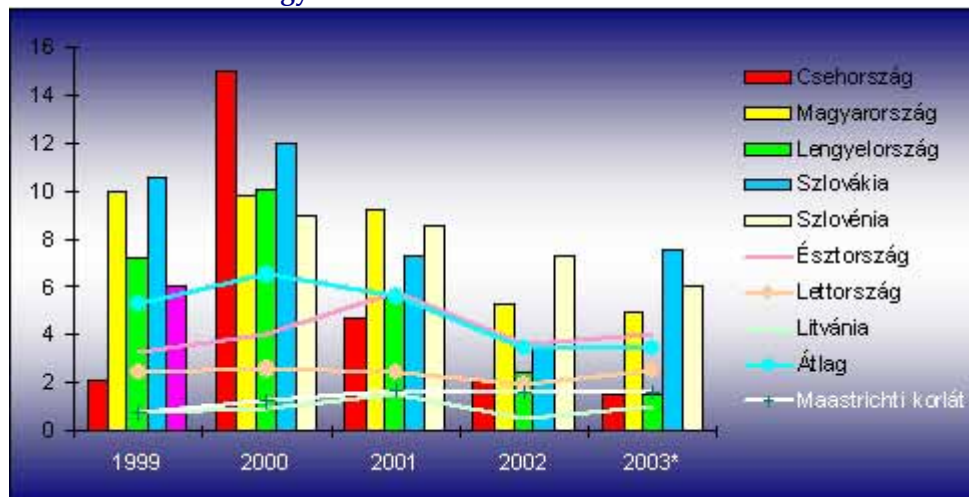
Infláció. Az elmúlt két évben államokban érzékelhetően felgyorsult a dezinfláció folyamata a csatlakozó gazdaságokban. A nyolc csatlakozó kelet-európai állam fogyasztói árindexe 2002-ben átlagosan már csak 2,75%-kal emelkedett, szemben a 2000-ben mért átlagosan 6,6%-os növekedéssel. A dezinfláció idén is folytatódik: az átlagos fogyasztói árindex 2,5%-kal emelkedik előreláthatóan. A felgyorsuló dezinflációban 3 jelentősebb tényező játszott szerepet.

Egyrészt a dezinflációt segíti, hogy a költséginfláció 2001-2002-ben jóval mérsékeltebb a megelőző 2 év átlagához képest, köszönhetően az importált infláció mérséklődésének. A költséginfláció szempontjából a korábbi éveknél kedvezőbben alakultak a mezőgazdasági és az élelmiszerárak, amelyek súlya a fogyasztói kosárban számottevően meghaladja a fejlett országok átlagát. Az olaj- és nyersanyagárak mérsékeltebb növekedése, valamint az élelmiszerárak csökkenése nyomán a termelői árindex emelkedése a korábbi évekkal szemben 2001-2002-ben is a fogyasztói árindex alatt maradt.

A dezinflációt elősegítő másik fontos tényező a lanya konjunktúra és ezzel összefüggésben a béremelkedések visszafogása a korábbi évekkal összehasonlítva. Végezetül egyes csatlakozó államokban változatlanul szerepet játszik a nemzeti valuták erősödése, amelynek mértéke és időbeli lefutása eltérő az egyes államokban. A valuták erősödése jelentős szerepet játszik a dezinflációban, mivel ezen gazdaságok reál értelemben nagyon nyitottak, és változatlanul az árfolyam maradt a monetáris politika legfontosabb transzmissziós csatornája. Ahol a valuták leértékelődnek, ott ennek inflációs hatását a deflációs környezet 2003-ban erőteljesen mérsékli.

Az elért sikerek ellenére az infláció csökkentése a maastrichti konvergencia-kritériumok által meghatározott szintre nehéz feladat lesz. Figyelembe kell venni, hogy az elmúlt 1-2 évben az árak liberalizálása és az adórendszerek változása mérsékelten hatott az inflációra miközben a hatósági áras termékek köre a csatlakozó államokban az EU átlag feletti (13% (Szlovákia) és 30% (Szlovénia) között). A közép-európai és balti államokban az EU csatlakozás az árszerkezet átrendeződését eredményezheti és ez is okozhat átmeneti áremelkedést. Az infláció csökkentésénél figyelembe kell azt is venni, hogy az elmúlt 1-2 évben a további dezinfláció szempontjából kedvezőtlen fiskális és jövedelempolitikák érvényesültek, amelyek inflációs hatása tartós lehet.

Grafikon 2. A fogyasztói árindex alakulása a csatlakozó államokban

Államháztartási egyenlegek. Szemben az inflációval a csatlakozó államok távolról sem állnak egységesen kedvező helyzetben az államháztartási egyenlegek alakulását illetően. Az államháztartás hiánya a csatlakozó államok átlagát tekintve a 2000-es súlyozatlan 2,7%-ról 2002-ben 5,4%-ra emelkedett, és idén sem várható hogy 4,5% alá csökken, ami távol van a maastrichti kritériumtól. Az államháztartási egyenlegek alakulását illetően a csatlakozó államok élesen két nagyobb csoportra bonthatók. A balti államokban 1999 óta a gyors növekedés teremtette kedvező ciklikus hatások, a valutatanácsok által gyakorolt fiskális fegyelmző erő révén kedvező egyenlegek alakultak ki és a deficit fenntarthatósága is kedvező: alacsony az államadósság, minimálisak a kamatkidadások, a közép-európai államoknál kedvezőbbek a demográfiai folyamatok.

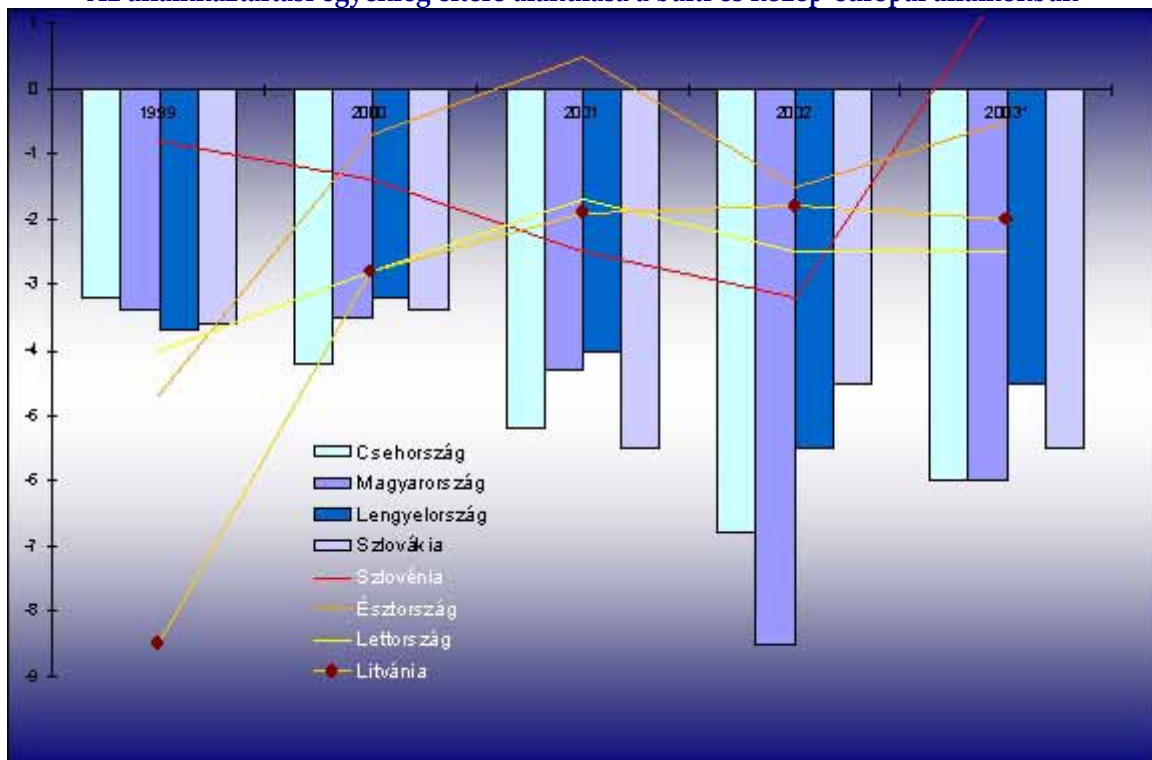
Velük szemben állnak a közép-európai gazdaságok, ahol az államháztartási egyenlegek az elmúlt években látványosan romlottak, ami tükrözi a ciklikus tényezők kedvezőtlen hatását (elsősorban az adóbevételek tervezettnél kisebb mértékű növekedése és a növekvő munkanélküliségi kiadások). A bevételeket kedvezőtlenül alakító folyamatok mellett az államháztartási egyenlegek romlása mögött a költségvetési kiadások erőteljes növekedése áll, ami a kormányzatok által a negatív keresleti sokkok kezelése érdekében alkalmazott anticiklikus fiskális politikák hatását tükrözi. A fiskális politikák lazulása 2002-ben jól látható a romló államháztartási és költségvetési egyenlegekből, és ez a folyamat talán 2003-ban megfordul köszönhetően a takarékosabb fiskális politikának, bár a ciklikus tényezők a korrekció ellen hatnak.

Az államháztartás konszolidációját több tényező is nehezíti a csatlakozó közép-európai gazdaságokban. Egyrészt az exogén adottságok kedvezőtlenek és nem segítik a fiskális korrekciót: az euró-övezet növekedési kilátásai rosszak, az egyensúlyi és szerkezeti gondok miatt a belföldi kereslet növekedése korlátozott. A kedvezőtlen ciklikus tényezők mellett rövidtávon a várható EU csatlakozás is addicionális feszültségeket eredményez a növekvő kiadások miatt. Másrészt az állami újraelosztó rendszerek átalakítása, az államháztartási reform folyamata rövidtávon inkább addicionális kiadásokkal és az egyensúly romlásával jár a hosszabb távú hatékonyságnövelés mellett. Harmadrészt nem szűntek meg teljes körűen az átalakulással összefüggő fiskális sokkok: a bankrendszer

konzolidálása, az örökölt államadósság kezelése, az adóterhelés mérséklése terheket ró a költségvetésekre.

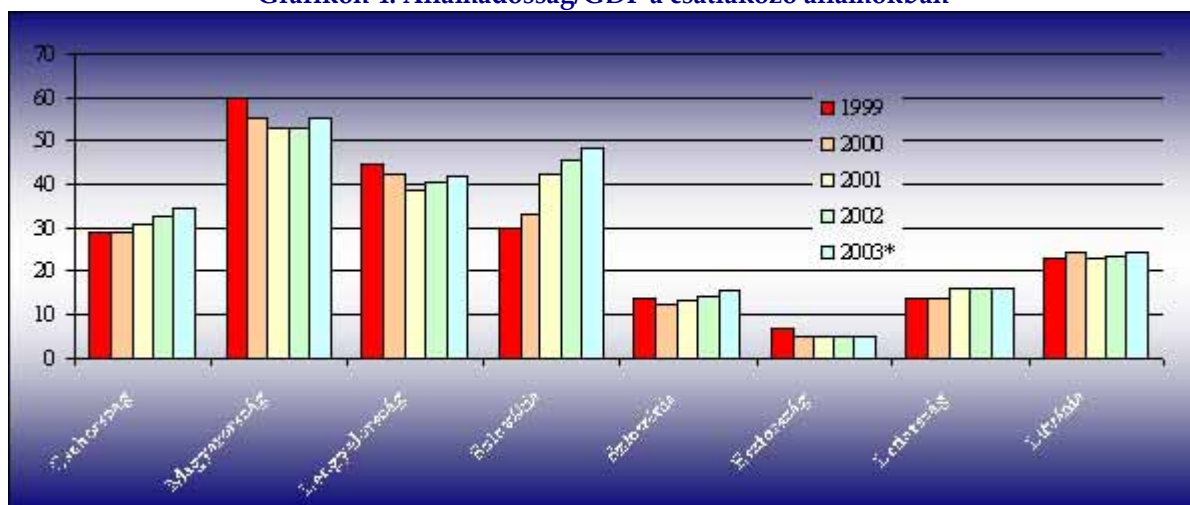
Grafikon 3.

Az államháztartási egyenleg eltérő alakulása a balti és közép-európai államokban

Államadósság. Az államháztartási hiány esetenként jelentős növekedése mellett az államadósság sokkal kedvezőbben alakul a csatlakozó gazdaságokban: az euró-zóna átlagos államadóssági szintje a GDP 57,5%, a közép-európai gazdaságok átlaga 37,1%, míg a balti államoké 14,3% volt 2002-ben. Az adósság/GDP mutatók közelednek a közép-európai gazdaságok között a korábbi magas adósságú államokban csökkenés tapasztalható, míg ahol az adósságráta a kilencvenes évek közepén még alacsony volt, az elmúlt években gyorsan növekedett a magas költségvetési deficit és a deficiten kívüli adósságtételek növekedése miatt.

Grafikon 4. Államadósság/GDP a csatlakozó államokban

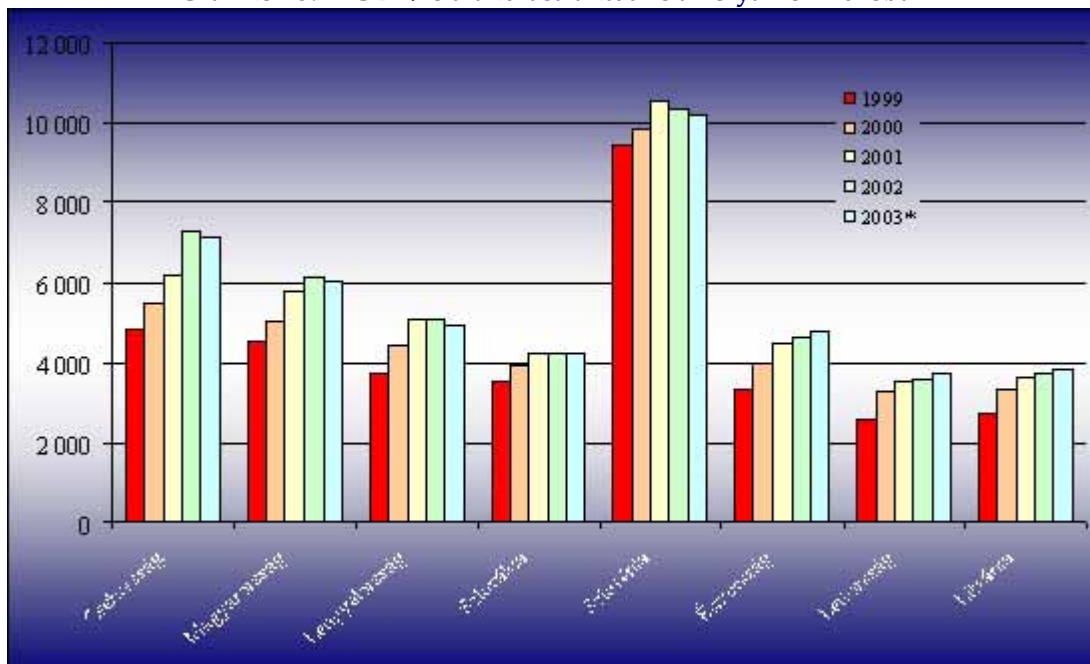
Az adósságkritérium teljesítése nem okoz problémát a csatlakozó kelet-európai gazdaságoknak. Ezek felében (Szlovénia és a balti államok) az adósság szintje alacsony és nincs olyan szerkezeti, vagy makrogazdasági tényező, amely rövidtávon növekedését eredményezne. A jelentős adóssággal rendelkező többi gazdaságban a jelenleg tapasztalt magas államháztartási hiányokat mérséklő fiskális

korrekció, valamint a mérséklődő kamatszintek a kritérium szintje alatt maradó adósságrátát eredményeznek, bár Csehországban és Szlovákiában az államadósság növekedési üteme akár gyorsulhat is.

III. REÁL-KONVERGENCIA

Jövedelem-konvergencia. Jelenleg a csatlakozó gazdaságok jelentős jövedelmi réssel kell hogy szembesüljenek az EU-átlaggal összevetve az aktuális és a vásárlóerő paritásos árfolyamon számítva. A csatlakozó államok egy főre eső jövedelme a PPP árfolyam alapján 2002-ben az Európai Unió átlagának 31% és 71% között alakult: jövedelmi szintje alapján Szlovénia ugrik ki a csatlakozó államok közül felfelé, míg a három balti állam lefelé.

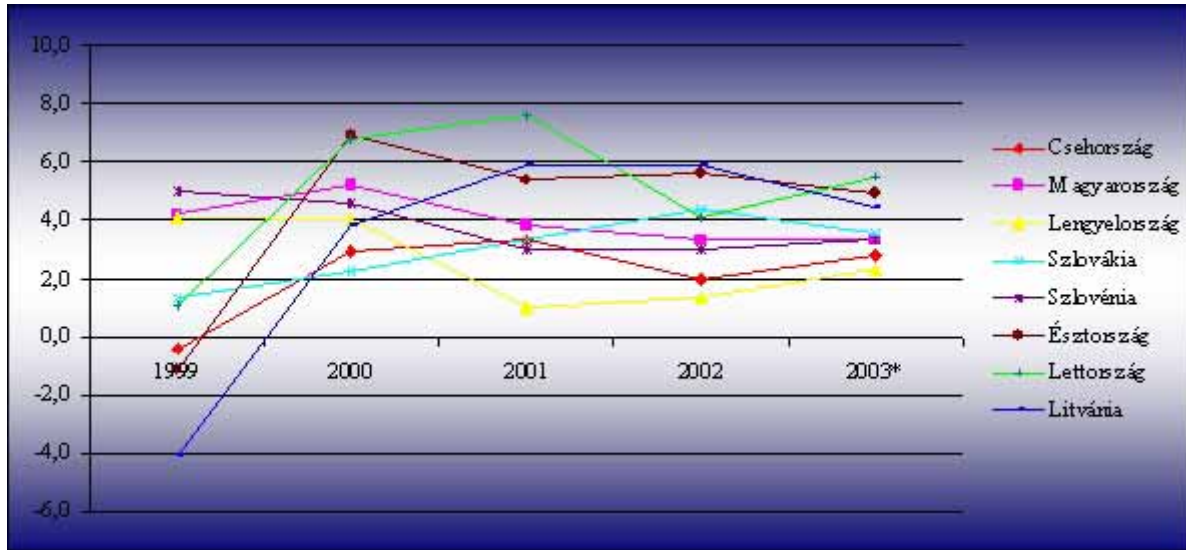
Grafikon 5. A GDP/fő alakulása aktuális árfolyamon Európában

Ugyanakkor a csatlakozó államok jövedelmi szintjük alapján messze elmaradnak a kohéziós államok (Görögország, Írország, Portugália, Spanyolország) mostani és csatlakozásuk időpontjában fennállt jövedelmi szintjüktől, amit jól szemléltet az aktuális árfolyamon vett GDP/fő alakulása.

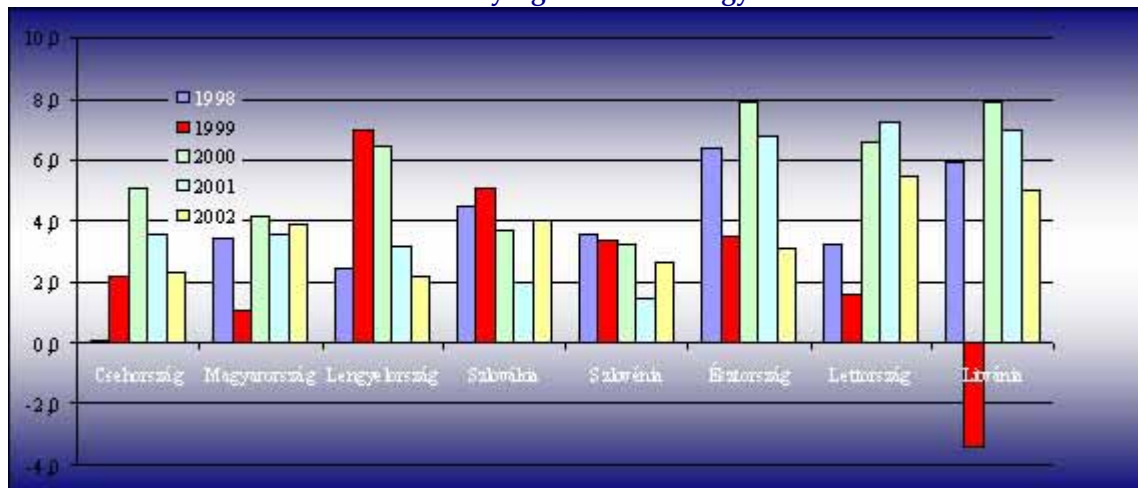
Az elmúlt 3-4 évben a reál GDP növekedése dinamikus volt a csatlakozó államok többségében, bár a ciklikus és ország-specifikus sokkok negatívan is hatottak. Ezzel együtt az EU-val szemben fennálló növekedési rés, valamint a helyi valuták jelzett felértékelődése az EU-val szembeni jövedelmi rés korábbinál gyorsabb csökkenéséhez vezetett mind az aktuális, mind (kisebb dinamikával) a vásárlóerő-paritásos árfolyamon.

Grafikon 6. A GDP növekedési üteme a csatlakozó államokban

Az elmúlt években bekövetkezett jövedelem-konvergencia forrása az egyes elemzések szerint eltérő volt a csatlakozó gazdaságokban: míg Magyarország, Lengyelország és Szlovénia esetében elsősorban a teljes tényezőtermelékenység emelkedése, addig Szlovákiában, Észtországban és Csehországban elsősorban a tőkefelhalmozás volt. Ugyanakkor súlyos probléma, hogy a termelékenység növekedése időben lassuló ütemű folyamat és a munkaerő hozzájárulása folyamatosan csökkenő mértékű.

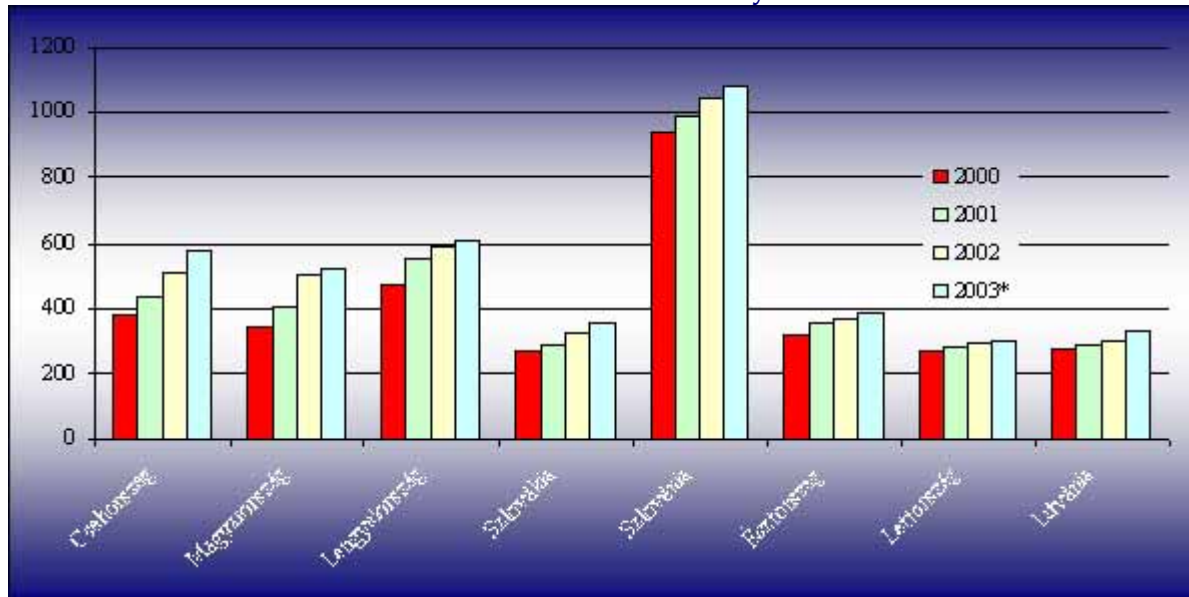
Grafikon 7. A munkatermelékenység alakulása az egyes csatlakozó államokban

Bérkonvergencia. Az árak konvergenciájához hasonlóan kiemelten fontos a reál-konvergencia sebessége és fenntarthatósága szempontjából a bérszínvonal felzárkózása. A bérek konvergenciájának sebessége és szerkezete befolyásolja az inflációt, a teljes tényező- és munkatermelékenység alakulását, a csatlakozó államok növekedését, miközben a bérrés mérséklődése hat a migráció, a munkanélküliség és munkaerő-kínálat alakulására a csatlakozó és EU-államokban egyaránt.

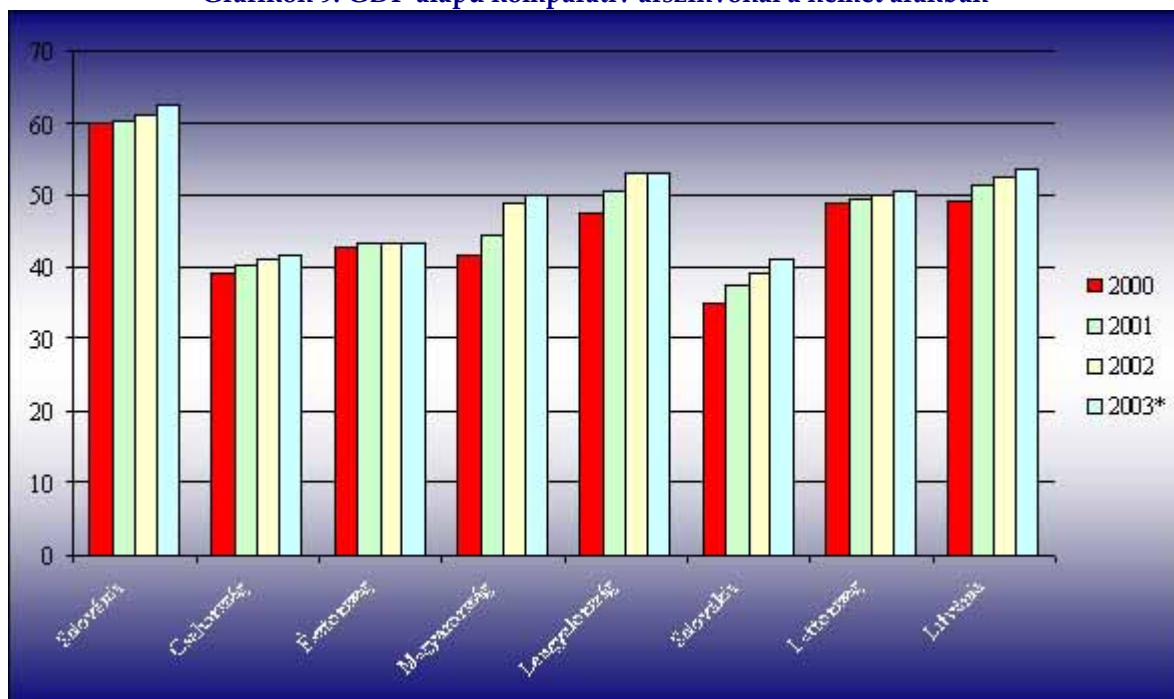
Az elmúlt 2 évben a bérek jelentős és általában a munkatermelékenység változásától teljesen elszakadó mértékű növekedése volt megfigyelhető. A bruttó bérek a közép-európai gazdaságokban hazai valutában 2001-2002-ben 16,6% (Csehország) és 39,3% (Magyarország) között emelkedtek, ami mögött a politikai ciklus (választások) és a felelőtlen gazdaságpolitika (expanzív fiskális és gyenge jövedelempolitika) húzódnak meg.

Grafikon 8. A munkabérek aktuális árfolyamon számítva

Árkonvergencia. Az inflációs eltérések ellenére a csatlakozó államok árszínvona mélyen az EU-államok átlaga alatt található. Az árliberalizálás és árfolyam-korrekciók eredményeképpen a kereskedelembe kerülő javak árszintje közeledett a fejlett államokéhoz, de a kereskedelembe nem kerülő javaké lassabban konvergál. Emiatt az árszínvonal változatlanul a fejlett és a kohéziós államok árszínvona alatt található, annak ellenére, hogy az inflációs eltérések, illetve a csatlakozó közép-európai államok valutáinak felértékelődése csökkentette az ebben a tekintetben fennálló rést.

Grafikon 9. GDP-alapú komparatív árszínvonal a német árakban

Az árszintekben meglévő eltérések mellett számos elemzés jelentős különbséget mutatott ki az árszerkezetben is. Az egységes piacra történő belépés, az ezzel felerősödő verseny az árszerkezet átrendeződéséhez vezet és közelíti az EU-tagállamok és a csatlakozó államok árstruktúráját és árszintjét is.